

Jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem pāreja no izglītības uz nodarbinātību

Sabiedrībā ir aktualizējies jautājums par jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem iespējām iesaistīties darba tirgū pēc izglītības iegūšanas. Pētījuma priekšizpēti laikā noskaidrojās, ka jaunieši ar viegliem funkcionāliem traucējumiem spēj iekļauties atklātā darba tirgū un, ja vēlas, tad strādā algotu darbu. Ar grūtībām darba tirgū saskaras jaunieši ar vidējiem un smagiem funkcionāliem traucējumiem. Iegūtā informācija ieskicē neskaidru darba devēju un sabiedrības attieksmi pret jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem spēju veikt algotu darbu. Speciālo izglītības iestāžu un Sociālas aprūpes centru, kas ir nākošā socializācijas telpa jauniešiem, darbinieku vidū nereti nav vienotas nostājas par viņu spējām un iespējām. Pastāv pieņēmums, ka jauniešiem ar funkcionālajiem traucējumiem, speciālo internātpamatskolu, speciālo internātvidusskolu, speciālo vidusskolu un speciālo pamatskolu absolventiem ir grūtības iekļauties darba tirgū Rīgas pašvaldībā. Tāpat Rīgas pašvaldībā trūkst informācijas par sociālā atbalsta nepieciešamību speciālo internātpamatskolu, speciālo pamatskolu, speciālo internātvidusskolu un speciālo vidusskolu vecāko klašu izglītojamo, viņu ģimeņu vajadzībām pārejas periodā no izglītības uz nodarbinātību. Šo jautājumu noskaidrošanai un situācijas izpētei tika veikts pētījums par jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem pāreju no izglītības uz nodarbinātību.

Pētījuma veikšanas laiks: 2018. gada decembris – 2019. gada maijs.

Pētījuma mērķi

1. Noskaidrot faktoros, kuri ietekmē jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem iekļaušanos darba tirgū pēc speciālās pamatizglītības un speciālās vispārējās vidējās izglītības iegūšanas.
2. Identificēt nepieciešamos pakalpojumus jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem integrācijas veicināšanai darba tirgū Rīgas pašvaldībā.

Kopsavilkums

1. Analizējot iepriekš veiktos pētījumus Latvijā kopš 2006. gada, kuri skar personas ar funkcionāliem traucējumiem integrāciju un iespējas darba tirgū, kontekstā ar 2019. gada RDLD veikto pētījumu “Jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem pāreja no izglītības uz nodarbinātību” konstatējam, ka visos analizētajos pētījumos problēmas ir identiskas un nemainīgi stabilas. Tās netiek risinātas.
2. Pētījumā izkristalizējas divas izglītojamo grupas, kuras vērtējamās kā salīdzinoši, vairāk vai mazāk apgrūtinātas:
  - a. Jaunieši ar funkcionāliem traucējumiem, kuriem nav garīga rakstura traucējumi, vai arī ir viegli garīga rakstura traucējumi un nav kustību traucējumi, iekļaujas darba tirgū, gan Latvijā, gan ārpus tās. Jaunieši bez GRT turpina mācīties augstskolās un citās mācību iestādēs.
  - b. Jebkuri funkcionālie traucējumi, ja tos pavada, vai arī ir tikai vidēji smagi/smagi GRT, vai/un arī kustību traucējumi, neiekļaujas darba tirgū, daļēji iekļaujas sabiedrībā, un daļai iespējama sociālā izolētība pakalpojumu trūkuma dēļ.
3. Visas pētījuma mērķgrupas uzskata, ka jaunieši ar funkcionāliem traucējumiem var un vēlas veikt algotu darbu atklātajā darba tirgū. Daļai jauniešu nepieciešams pastāvīgs, ilgstošs atbalsts. Kā piemērotāko atbalsta veidu visi eksperti min “atbalstītā darba” pakalpojumu.

4. Ģimenei ir noteicošā loma jauniešu integrācijai darba tirgū un sabiedrībā. Iespēju iesaistīties atklātā darba tirgū pamatā nosaka ģimenes pamatvērtības, attieksme pret bērnu. Spēja jau bērnībā pieņemt viņa īpatnības un sniegt atbalstu. Jo ātrāk vecāki izprot to, kas notiek ar bērnu, kādas ir viņa perspektīvas izglītībā un iespējas darba tirgū, jo veiksmīgāk jaunietis socializējas un iekļaujas, savu iespēju robežās, notiekošajos procesos.

5. Augsti funkcionālās ģimenēs, kurās vecāki strādā un ir spēcīgas pamatvērtības, jauniešiem ir lielākas iespējas iekļauties atklātā darba tirgū. Finansiāli nodrošinātās ģimenēs, kuras izprot ieguldītā darba un finanšu ienākumu likumsakarības, kuras var ieguldīt finanšu līdzekļus un piesaistīt sociālos kontaktus, lai atbalstītu bērna iekļaušanos darba tirgū, pastāv lielāka iespēja, ka jaunietis strādās.

6. Nav sistēmiska sadarbība un informācijas apmaiņa starp Rīgas speciālajām skolām un sabiedriskajām organizācijām, kuras sniedz atbalstu un pārstāv personu ar funkcionāliem traucējumiem intereses. Abpusēji trūkst informācija par tajās notiekošajām aktivitātēm, rehabilitācijas un izglītošanās pasākumiem. Līdz šim sadarbība ir epizodiska un īstermiņa.

7. Nepietiekams savstarpējās sadarbības trūkums novērojams starp dienas aprūpes centriem personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Nav novērojama kopējā nostādne balstīta un uz kopēju mērķi virzīta savstarpēja sadarbība, pārstāvot kopēju mērķgrupu ar identiskām problēmām. Līdz ar to ir kavēta DAC un to klientu kopējo problēmu aktualizēšana sabiedrībā un risināšana. Nozīmīgu projektu attīstīšanai būtu nepieciešama visu DAC mērķtiecīga un intensīva sadarbība.

8. Iezīmējas četras nozīmīgas grūtības ar kurām saskaras ģimenes, kamēr bērni iegūst izglītību:

- a. Trūkst informācija par pakalpojumiem.
- b. Trūkst sistemātiski, regulāri, psihologa pakalpojumi bērnam.
- c. Trūkst jēgpilna brīvā laika pavadīšana ārpus skolas.
- d. Neziņa par to, ko bērns darīs, kad būs beidzis skolu.

9. Apskatot šos faktorus kopumā, secinām, ka tie ir savstarpēji ietekmējoši, un norāda, ka šobrīd ir neskaidri, vai arī vāji attīstīti pakalpojumi jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem un ģimenei kā sistēmai kopumā.

10. Pēc vecāku domām, jauniešu iekļaušanu atklātā darba tirgū uzlabotu trīs attīstāmi virzieni:

- a. Atbalsts darba vietā; darba vietā atbalsta persona, kura atbalsta, palīdz, vada un koriģē darbu.
- b. Kvalitatīvas apmācības konkurētspējīgās profesijās.
- c. Profesionāls, sistemātisks psiholoģisks atbalsts.

11. Pēc izglītojamo domām psihoemocionālais faktors ir visietekmējošākais jauniešu elastīgai integrācijai atklātā darba tirgū. To veido izvēlēto, sekojošo, atbilžu summa: sabiedrības neticība, ka vari strādāt tik pat labi kā citi; nepieciešamas atbalsta grupas motivācijas un pašvērtējuma paaugstināšanai; atsaucīgi, saprotoši darba devēji; ģimenes atbalsts.

12. Jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem integrācija darba tirgū ir pakļauta objektīviem apstākļiem, ārējiem faktoriem un iekšējai motivācijai. Samazinot šo faktoru kritisko summu, attīstot nepieciešamos pakalpojumus, būs iespējama virzība jauniešu elastīgai pārejai no izglītības uz nodarbinātību.

Ierosinājumi

1. Attīstīt un ieviest atbalstītā darba pasākumu jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem, kā starptautiski atzītu visefektīvāko veidu personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem integrācijai atklātā darba tirgū.
2. Attīstīt un ieviest psihoemocionālus atbalsta pasākumus jauniešu ģimenēm. Aktuāli sniegt atbalstu un stiprināt ģimeni tās kapacitātes noturībai un celšanai.
3. Novērst psihoemocionālo faktoru riskus izglītojamiem bez garīga rakstura traucējumiem, attīstot un ieviešot pakalpojumus pašapziņas, un motivācijas celšanai, kā veicinošus atbalsta pasākumus jauniešu elastīgai integrācijai atklātā darba tirgū.